

²³ E. Bernareggi, Problemi di numismatica longobarda: il tremisse di Ariperto con Iffo, *RIN* 67 (1965) 105—117. P. Grierson, *Dark Age Numismatics* (London 1979) 9.

²⁴ P. Grierson, The Silver Coinage of the Lombards, *cit.* 140.

²⁵ *BMC* T. 29: 16—19. *DOC* 281: 1—4; 282.

²⁶ *BMC* T. 29: 21.

²⁷ P. L. Zovatto, Arte longobarda, *Memorie storiche Forogiuliesi* 44 (1960—61) 299—305. M. Brozzi-A. Tagliaferri, *Arte longobarda I, II* (Cividale 1960—61).

²⁸ Prim. *Lexikon der christlichen Ikonographie* (1968) 504.

²⁹ Pauli Diaconi *Historia Langobardorum* (MGH, ed. Waitz) V 31, 1.

³⁰ *BMC* T. 20: 1, 2.

³¹ Pauli Diaconi *Historia Langobardorum* (MGH, ed. Waitz) IV, 50 — VI, 26.

³² T. Knific, o. c. 116. L. Bolta, Kasnoantično grobišče z Rifnika pri Šentjurju, *AV* 21—22 (1971—72) 139. Th. Ulbert, Zur Siedlungskontinuität im südöstlichen Alpenraum (vom 2. bis 6. Jahrhundert n. Chr.). Dargestellt am Beispiel von Vranje (ehem. Untersteiermark), *Vorträge und Forschungen* 25 (Von der Spätantike zum frühen Mittelalter, ed. J. Werner, E. Ewig) (1979) 154.

³³ J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien* (München 1962) 125. Po B. Grafenauerju, *Zgodovina slovenskega naroda*, 1 (Ljubljana 1954) 81, je bil Kranj razrušen že okoli leta 580.

³⁴ Dr. W. Hahnu (Dunaj) se zahvaljujem za vsestransko pomoč.

STAROSELSKI ARHEOLOŠKI HORIZONT IN KARANTANSKO-KETLAŠKI KULTURNI KROG

IRENA SIVEC-RAJTERIČ

Mestni muzej, Ljubljana

Izid doktorske disertacije P. Korošec, *Zgodnj srednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov*, velja pozdraviti iz več razlogov.

— V tem delu je zbrano takorekoč vse dostopno gradivo do približno leta 1965.

— P. Korošec se že dolgo vrsto let ukvarja s problemi karantansko-ketlaške kulture in množina zbranega gradiva ji je omogočila, da poda dokaj zaokroženo podobo arheološke slike materialne kulture karantanskih Slovanov. Seveda to ne more biti popolna sinteza, že glede na vrsto ključnega starejšega nepubliciranega gradiva (Bled-Pristava II, Kranj-farna cerkev) in na rezultate novejših izkopavanj (Kranj-križišče, Bled-Pristava I, Žirovnica-Moste, Tinje pri Zusmu itd).

— Zbrano gradivo daje možnosti za poglobljanje v probleme, kateri niso zajeti v tej knjigi, pač glede na interes in ožjo specialnost raziskovalcev.

— Osnovna tipologija materiala je dobro izdelana.

Moj namen ni, da bi podajala kritično oceno tega dela, zato bi se dotaknila samo nekaterih pojavov, ki so v zvezi z mojim raziskovanjem, ko sem po obratni poti kot Koroščeva, na osnovi staroselske arheološke kulture skušala najti povezave s karantansko-ketlaškimi nakitnimi predmeti.¹ Iz dognanj zadnjega desetletja in uveljavljene definicije staroselskega horizonta² ter s splošno ugotovitvijo, da si je karantansko-ketlaški kulturni krog našel vzore za svoje umetnostno snovanje tudi v antični tradiciji,³ ki se je v največji meri ohranila prav v staroselskem arheološkem horizontu, sem sledila razvojni poti nekaterih nakitnih oblik, ki so se v karantansko-ketlaški kulturi prilagodile oziroma preoblikovale ter kot take izražale hotenje in bit karantanskega svobodnjaka.

Na oblikovanje karantansko-ketlaške kulture so vplivali staroselski horizonti, ki nekako oklepajo karantansko-ketlaški prostor. To so komanski v albanskem in jugozahodno makedonskem prostoru ter črnogorskem primorju,⁴ kestelski okoli Blatnega jezera in Pečuha⁵ ter

staroselski arheološki material v istrsko-beneško-predalpskem prostoru, ki nima izoblikovanega enotnega poimenovanja.⁶ Te kulturne skupine so nastale na osnovi regionalne specifičnosti (odročna, odmaknjena področja), pogojene v zgodovinskem dogajanju, socialnih in ekonomskih razmerah tistega časa, in seveda na močni tradiciji poznoantične kulture. Inventar teh kultur je poznan predvsem iz grobnih najdb.⁷ Poznamo grobišča, ki imajo povsem staroselski značaj, npr. Kruje, Mejica, Voltago, Teurnia, Bled I.⁸ Včasih pa je glede na splet zgodovinskih dogajanj izpričano sožitje z germanskimi zavojevalci, npr. Rakovčani, Knin-Greblje, Rifnik, Kranj-Lajh.⁹ Posebno obravnavo zaslužijo poznoantične urbane aglomeracije, ki so živele do avaroslovanskih opustošenj (Salona, Stobi, Naissus).¹⁰ Vse to že nakazuje, da je staroselski arheološki horizont bolj kompleksen fenomen, kot je razvidno iz pričujočega prikaza.

Pravih grobnih pridatkov v staroselskih kulturnih skupinah ne poznamo (izjema je le pridana keramika ter včasih orodje ali orožje v komanski in kestelski skupini). V teh grobovih naletimo na ločne fibule poznorimskega provincialnega izvora in razne barbarizirane oblike germanskih fibul, dvoramne ločne fibule, okrogle ploščate fibule, fibule v obliki raznih živali, v obliki križa, nadalje razne oblike pasnih spon, predvsem zgodnjebizantinskih shem, železne in bronaste zapestnice s stiliziranimi živalskimi protomi na obeh koncih ali kijasto zaobljene. Poleg običajnih prstanov povsem enostavne oblike najdemo večkrat tudi prstane z zgodnjekrščanskimi simboli ali vgravinami zgodnjebizantinskimi monogrami. V fundus tega materiala sodijo tudi uhani s poliedrom, uhani s košarico, luničasti uhani, stilus-igle, oziroma lasnice z različno oblikovanim zgornjim delom, razni obeski in okovi, toaletni predmeti ter tudi kresilniki, noži in razno drugo orodje.

V posameznih kulturnih skupinah se prepletajo posamezni predmeti prej naštetega fundusa. Nekatere oblike t. i. bizantinskih pasnih spon, npr. tipa Korint, Bologna, Kesthely-Pécs povezujejo komansko, istrsko in kestelsko kulturno skupino.¹¹ Luničasti uhani, izdelek domačih in bizantinskih nakitnih delavnic, so poznani v komanski kulturi in istrsko-predalpskem svetu.¹² V kestelski skupini so bili doslej najdeni samo luksuzni importirani bizantinski lunulasti uhani.¹³ Zato pa so v tem kulturnem krogu močno priljubljeni uhani s košarico, ki so se preko predalpskega prostora razširili tudi v istrski prostor, seveda v stilno nekoliko spremenjeni obliki.¹⁴ Okrogle ploščate fibule, okrašene v iztolčeni tehniki ali dekorirane z vloženo stekleno pasto, se pojavljajo v kestelski kulturi zlasti okoli Pečuha ter v komanski kulturi.¹⁵ Dvoramne fibule so značilne predvsem za istrski, severnoitalski in predalpski prostor.¹⁶ Vendar jih najdemo, čeprav si stilno niso med seboj sorodne, tudi na področju kestelske kulture.¹⁷ Stilus-igle, ki so jih uporabljali bodisi za spenjanje oblačil ali kot lasnice, so skupne kestelski, istrski ter predalpski skupini.¹⁸ Keramika, izdelana v poznoantični lončarski tradiciji, se pojavlja v komanski, kestelski in istrski kulturni skupini.¹⁹ Orodje in orožje je bilo redkeje priloženo (predvsem v komanski kulturni skupini). V predalpskem in beneškem prostoru skoraj ni keramike, orodja ali orožja.

Če si priključimo predse inventar karantansko-ketlaške materialne kulture, vidimo, da so v staroselskem fundusu zajeti skoraj vsi predmeti, ki se nekoliko preoblikovani, prilagojeni novemu času, okusu in novemu porabniku pojavijo v karantanskem-ketlaškem kulturnem krogu. Nekateri predmeti se v tem kulturnem krogu niso mogli uveljaviti, npr. zapestnice ali stilus-igle. Karantansko-ketlaško materialno kulturo povezujejo s komansko luničasti uhani, izdelani v domačih obrtnih delavnicah. Zato so nekateri raziskovalci že pred časom videli vpliv ketlaške kulture tudi na albanski prostor in pripisali inventar komanske kulturne skupine Slovanom.²⁰ Luničasti uhani se nahajajo tudi v beneško-predalpskem prostoru. Ravno tako ne moremo dvoramnih fibul iz istrskega in predalpskega prostora časovno neposredno vezati s karantansko-ketlaškimi. Pri uhanih z zavoji in jagodami v karantansko-ketlaškem kulturnem krogu ni težko najti niti, ki jih povezujejo s sodasnimi sosednjimi kulturami, staroselskim horizontom in celo antičnimi vzori. Tako se je npr. antični uhan z zanko kasneje obogatil s cvetno košarico, v karantansko-ketlaški kulturi pa se popestril samo z več zavoji. Vendar pri takih pojavih ostaja odprto vprašanje, ali lahko govorimo o vzorovanju v starejših predlogah, ali pa gre zgolj za konvergenten pojav, pač glede na preprostost izdelave takšnih nakitnih oblik.

¹ I. Sivec-Rajterič, *Izbor elementov staroselskega arheološkega horizonta v karantansko-keltaški kulturi*, magistrsko delo (tipkopis), Ljubljana 1978.

² Z. Vinski, Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine, *Vj. AMZ* 5 (Zagreb 1971) 47 ssq.

³ J. Kastelic, Nekaj problemov zgodnesrednjeveške arheologije v Sloveniji, *AV* 15/16 (Ljubljana 1964/65) 123.

⁴ I. Sivec-Rajterič, Oris arheološkega stanja in povojna raziskovanja zgodnesrednjeveške arheologije v Albaniji, *AV* 25 (Ljubljana 1976) s. 552 ssq; V. Malenkov, Novi arheološki naodi na lokalitete Kozluk, Gabavci i Sv. Erazmo, *Macedoniae Acta Archaeologica* 2 (Prilep 1976) 221 ssq.

⁵ I. Bona, Ein Vierteljahrhundert Völkerwanderungszeitforschung in Ungarn, *Acta Arch. Hungarica* 23 (Budapest 1971) 295 do 297.

⁶ B. Marušić, Nekropole 7. i 8. stoljeća u Istri, *AV* 18 (Ljubljana 1967) 25—40; Z. Vinski, Betrachtungen zur Kontinuitätsfrage des autochthonen romanisierten Ethnikons in 6. und 7. Jahrhundert, *Problemi della civiltà e dell'economia longobarda* (Milano 1964) 104.

⁷ Najbolj sistematično raziskujejo tudi arhitektonske ostanke v komanski skupini, npr.: H. Spahiu-D. Komata, Shurdhah (Sarda), la citè abanaise médiévale fortifiée, *Iliria* 3 (Tirana 1975) 265 ssq.

⁸ Kruje: S. Anamali, La nécropole de Kruje et la civilisation du Haut moyen-âge en Albanie du Nord, *Studia Albanica* 1 (Tirana 1964) s. 149; Mejica: B. Marušić, Prikaz istraživanja ranosrednjovjekovnih nekropola Istre s posebnim osvrtom na nalazište Mejica kod Buzeta, *Istarski mozaik* 5/6 (Pula 1971) 2 ssq; Voltago: F. Tamis, Ritrovamenti archeologici, *Archivio storico di Belluno, Feltre e Cadore* XXII (Belluno 1961) 17 ssq; Teurnia: G. Piccottini, Das spätantike Gräberfeld von Teurnia-St. Peter in Holz, *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie* 66 (Klagenfurt 1976); Bled I: J. Kastelic, *Slovenska nekropola na Bledu*, *Dela SAZU* 13/9, Ljubljana 1960.

⁹ Rakovčani: N. Miletić, Rakovčani, *GZM* XXV (Sarajevo 1970) 119 ssq; Knin-Greblje: Z. Vinski, Die völkerwanderungszeitliche Ne-

kropole in Kranj etc., *Actes du VIIIe Congres ISPP* (Beograd 1971) 753; Rifnik: L. Bolta, Rifnik-provinzialrömische Siedlung und Gräberfeld, *Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini* (Novi Sad 1978) 49 ssq; Kranj-Lajh: V. Stare, *Kranj*, Katalogi in monografije 18, Ljubljana 1980.

¹⁰ Z. Vinski, Autochthone Kulturelemente zur Zeit der slawischen Landnahme des Balkanraums, *Posebna izdanja* 12 (Centar za balkanološka ispitivanja 4, Sarajevo 1969) 171 ssq.

¹¹ Z. Vinski, Kasnoantički starosjedioci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata, *VAHD* 69/1967 (Split 1974) 28, tab. XX, 3, 5, 7, 9, 13 ter s. 33, tab. XXV; tab. XXVI; tab. XXVII.

¹² I. Sivec-Rajterič, Gleicharmige Bügelfibeln in dem altsässigen und karantansisch-köttlacher Kulturkreis, *Balcanoslavica* 4 (Prilep 1976) 67 ssq.

¹³ L. Bárkoczi, Das Gräberfeld von Keszthely-Fenekpuszta aus dem 6. Jahrhundert und die frühmittelalterliche Bevölkerungsverhältnisse am Plattensee, *Jahrbuch RGZM* 18 (Mainz 1974) s. 183, tab. 75, 3, 4.

¹⁴ J. Hampel, *Altertümer des frühen Mittelalters*, III (Braunschweig 1905) Taf. 166, 167, 174; B. Marušić, Nekropole 7. i 8. stoljeća u Istri, *AV* 18 (Ljubljana 1967) 38; G. Fingerlin, Imitationsformen byzantinischer Körbchen-Ohrringe nördlich der Alpen, *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 1 (Stuttgart 1974) 597 ssq.

¹⁵ I. Sivec-Rajterič, *AV* 25, str. 564; A. Kiss, Avar Cemeteries in County Baranya, *Cemeteries of the Avar Period* 2 (Budapest 1977) P. LXXXIV.

¹⁶ W. Hübener, Gleicharmige Bügelfibeln der Merowingerzeit in Westeuropa, *Madrider Mitteilungen* 13 (Heidelberg 1972) 217.

¹⁷ I. Sivec-Rajterič, *Balcanoslavica* 4 (1976) 72, T. II, 6—8.

¹⁸ J. Hampel, 1905, Taf. 169; H. Bott, *Bayuvarischer Schmuck der Agilolfingerzeit* (München 1952) Taf. XII.

¹⁹ I. Sivec-Rajterič, *AV* 25 (1976) 558; L. Bárkoczi, *Jahrbuch RGZM* 18 (1974) 179; B. Marušić, *AV* 18 (1967) 29.

²⁰ J. Korošec, Datacija slovanskih ostalin v okolici Skadra, *AV* 4 (Ljubljana 1953) 243.